

politika i političko

relja knežević

Tri predavanja o temi »Pojam politike« u ciklusu Doma omladine u Beogradu »Socijalizam i socijalna emancipacija« – dr Ante Pažanina, dr Zvonka Posaveca i dr Stevana Vračara

Šta se misli pod pojmom politike i šta misli pojam politike, određeno je u modernom dobu metafizičkim pretpostavkama što znači: instinktom uma da razapinje »strukturu mnenja kao nekog kristala koji bi da uspostavi spekulacijom čitav dijamant«, ideološkim govorom koji se proteže do dnevno-političkog i koji bez priziva na prethodno dovršenu simboličku kastraciju smatra da je »čist« u izražavanju odnosa moći, i konačno, delanjem koje nije ništa drugo nego volja moći sama. Da bismo odronili slojeve fenomena političkog i na osnovu onoga šta on jeste i kako se pokazuje – danas više ne možemo posezati zdravorazumski za »pojmom« politike, jer svaki zdravi razum misli na drugo – da bismo »pojam« politike pokazali u nje-govoj suštini, moramo dobro razmisliti o vidokrugu apsoluta u kome leži. Tako i u filozofiji politike zatičemo dnevno-noćni smisao razotkrivanja čitave problematike, kao i dve vrste koje pripadaju istom apsolutu. Današnja hermeneutička situacija nam ne dozvoljava da budemo sitničavi u izvođenjima, pa je, uistinu govoreći, za ovu prvu, koja se tiče »noć« tradicije, dovoljno reći da mi ljudi nismo uspeli da u milnu apsolutne refleksije dokučimo božanski poredak kojim bi mogla da se uredi politička zajednica. Za ovu drugu, »dnevnu«, po kojoj smo samo istrajanje loše konačnosti za dobru budućnost, kažemo da se opire svakoj smislenosti, budući da raspolaze nejednakovrsnim indikatorima konačnosti, koju bi sa pretenzijama realontologije htela da zastupa. Ili, ako hoćete, mi ljudi nismo bogovi, ali smo više od ljudi.

Najizrazitija definicija politike novovekovne metafizike je da je ona veština (u »tehničkom« smislu) sticanja, održanja i izvršenja moći vladavine nad zajednicom »političkih« ljudi. Na njen značaj u savremenom svetu ukazao je dr Ante Pažanin u svom delu predavanja pod zajedničkom temom »Pojam politike«, održanom u okviru ciklusa »Socijalizam i socijalna emancipacija« u Domu omladine u Beogradu. Sticanje i distribucija moći je samo jedan od instrumentalnih oblika uloge politike, kako joj je to novi vek namenio. Za Makijavelija je ona doušnica vladara, za Hobsa uzda za držanje u pokornosti podanika i sredstvo za sprečavanje inače prirodnog stanja anarhije atomiziranih pojedinaca. Istovremeno, ona drži ključ za analizu osnovnih odnosa društva prema njegovom najvišem određenju koje se tiče uvek najvišeg među najvišim državnici-ma. Shodno tome, politika je najviša od svih državnici-kih veština, a »zanatlije« koje se njome bave naj-mudriji su među smrtnicima.

Očividno je da je ovakav pojam politike mogao da važi samo onde i onda kada se vrh društvene piramide uzimao kao temelj sudbine naroda, pa je kao takav bio i najpodobniji za odgonetanje srećnog života svakog lojalnog građanina. Međutim, tamo gde je svako svima važio kao jednak i slobodan, a ne kao građanin prvog ili drugog reda, viši ili niži, bio je postavljen i drugačiji pojam politike. Istorijski znano, u pitanju je Grčka Atina u vremenu oko petog veka pre nove ere. Teza dr Pažanina kojom se on nadovezuje na moderne znalce, Joakima Ritera i Ludviga Landgrebea, jeste da tek rehabilitacijom izvornog pojma politike, koji nam je posredovan Aristotelovom praktičnom filozofijom, mi uopšte možemo da dogovorimo i mislimo politički. Aristotel razlikuje delanje (činjenje) od veština, kao i od posmatračkog odnošenja prema stvarima. Tako razlikuje praktičnu od poietičke »proizvodne« i teorijske filozofije. Politika je ne samo deo nego i suština praktične delatnosti, i postoji radi ozbiljenja

dobra svih građana kao građana, što znači kao jednakih i slobodnih. Pažanin navodi proučavanja Kristijana Majera o zastanku politike kod Grka i stanovište da je ona mogla zadobiti ovakvo određenje jedino zahvaljujući tome što je bila vezana za vlastite uvide svakog građanina u ono što misli da je dobro, jer »svako radi ono za šta misli da će mu doneti dobro« (v. »Nikomahovu etiku«). Za Grke, politika nije bila identična sa svojim pojedinim aspektima (vođenjem domaćinstva, upravljanjem polisom, odlučivanjem o ratu i miru), niti se mogla svoditi na sumu svih tih aspekata. Njena uloga je bila sporedna, tako da nije bila posebno zanimanje, ali je, zapravo, bila ono što je jedino vredno pažnje u javnosti. Grk je izlazio na agoru da raspravlja kada je osećao potrebu (up. K. H. Folkman Šluk, »Politička filozofija«, Zagreb, 1977), a s onim drugim koji bi ga slušao bio je povezan kao građanin s građaninom (ili kao apsolutni, puni građanin): naizmeničnim pokoravanjem (»slušanjem«) i vladanjem (»govorenjem«).

Istina, ovaj pojam politike javlja se, kako bi to Hegel rekao, na »nedostatku slobode« (radu robova), ali i danas kada građanin boravi pre svega u sistemu rada (jer građansko društvo nije ništa drugo do radno društvo), on nas upućuje na moguću aktualizaciju njegovog smisla i pored drugačijih uslova njegove realizacije. Bilo bi apsurdno pledirati danas za politiku polisa, ali da li je održiva danas politika, govoreći sa Maksom Veberom, kao dužnost poslušnosti vlasti? Iz prvobitnog pitanja zašto politički život ne bi mogao poprimiti bar slično značenje kao kod Grka, konkretizuje se i drugo, koje ima u vidu celinu zbivanja i koje upućuje na otkrivanje, pre svega, toga ko su reprezentanti političke vlasti, i ako to nisu građani, kako da se izbegne manipulacija zajednice u kojoj postoji razlika slobode i jednakosti. I kako ulogu posebnih predstavnika u vođenju dobrog života i zastupnika klasnih interesa, dovesti u tu dimenziju u kojoj se stvarno može kritikovati moderna tehnička utopija da će upravljanje ljudima biti zamenjeno upravljanjem stvarima i u društvu oslobođenom prinude rada? Pažanin se ograničava u formalnom smislu na rešenje »tajne čovečanstva koju je ono već rešilo« (Marks), da se na direktnom ili neposrednom demokratskim već podrazumeva uvid svakog državljanina u dobar život, dok bi posrednička demokratija imala ishodište u naizmeničnom vladanju i pokoravanju volji većine. U sadržinskom smislu, ovde nije nikako izjednačeno ono demokratsko s onim političkim, koje je mnogo šire, niti s praktičnom mudrošću (phronesis), budući da ono u javnom delovanju samo distribuira odlike odaslate iz kalupa centriranog subjekta moći.

Definicija političkog izmiče jednoznačnom određenju zbog pokretljivosti i promenljivosti fenomena, smatra dr Stevan Vračar, čija su razmišljanja unekoliko dopunila Pažaninova. Po njemu, nelegitimno je konstituisati političko na razlikovanju prijatelja od neprijatelja, kako je to svojevremeno uradio Karl Šmit. Prijatelj s kojim nas veže uzajamnost, solidarnost i pomoć nije u politici isto što i neprijatelj od koga se isključujemo, prema kome smo netolerantni i s kojim stupamo u borbu i rat, Šmitova je teza koja se, zahvaljujući njegovom egzistencijalnom držanju u vreme nacizma, najčešće interpretira kao ospoljenje ideologije nacional-socializma.

Ovakvoj interpretaciji suprotstavio se dr Zvonko Posavec tvrdnjom da se nezavisno od Šmitove lične odluke lako može primetiti značaj formalizovanja ova dva pojma da bi se oni učinili podob-

nim za operacionalizovanje analize savremene politike, inače vrednosno opterećene. Danas možemo reći da se »društvo« u klasičnom smislu raspalo – tvrdi Posavec – i to u mnoge grupe subjekata koje obrazuju saveze, koji opet osnivaju zone razgraničenja prema drugima. Razgraničenje je samooznačavanje i označavanje drugih, i to baš u dijalektički prijatelj – neprijatelj. Noseće jedinstvo istorije tako može biti shvaćeno samo asimetričnim pojmovima (Grk – varvarin, hrišćanin – paganin). Nasuprot želji da se pozitivne osobine pripisuju samo jednoj grupi, Šmit tvrdi da nema političkih jedinstava koja bi bila pozitivna a koja negativna (upadljiva je analogija ovakvog stanovišta s onim što se danas događa s blokovima). Ovo razvodnjavanje pogotovo se očituje u jeziku. Pri tome se možemo pozvati na analizu Dolfa Šternbergera, koja je pokazala da pridev *politički* označava kako ponašanje osoba u skupštini, tako i javno proklamovanu misao u kafani, kako teroristički akt koji se odigrao na ulici, tako i provokativan događaj na fudbalskom stadionu. Ako se, dakle, politički već pripisuju raznovrsna svojstva, ona se ni ne mogu izvesti iz jedne vrednosne ravni, nego samo s obzirom na subjekt delovanja koji postaje supstantiv čija su odnošenja politička. U novije doba to se prevashodno tiče države. Ona predstavlja celinu posebne vrste, nasuprot, recimo, crkve ili društva. Izdvojena iz građanstva, u svojim aktima deluje politički u skladu s vlastitim interesima. Ali, kako smo napred videli, započinje i povratni sveobuhvatni proces politizacije društva, u kojem svaki deo ima političke aspiracije i svoj subjektivitet u poljima delovanja, pa gotovo potpuno otpada vrednosno određenje političkog, a najznačajnije pitanje jeste ono koje se tiče političkog jedinstva.

U kratkim crtama može se povući ishod završenog računa prethodnih naznaka, koje inače iziskuju ispitivanja na mnogo dužem putu od predložene.

Najpre, čini se da je i danas pojam praktične filozofije za polje političkog ne samo potreban radi očuvanja i osiguravanja pragmatičnog držanja uz posledice zategnute orijentacije svetske istorije, nego je i nužan ako imamo u vidu da rasterećenje od supstancijalno postavljenih veličina ne mora da pođe niže od »osobe bez iluzija« (iako može da stigne do osobe bez svojstava). Dalje, ovaj ishod bi morao da ima ograničavajuću karakteristiku u odnosu na Fihtev pokušaj zasnivanja praktične filozofije, prema kojem prepoznajemo stavove dr Posaveca, imajući u vidu obrazovanje politike kao samokonstitucije subjekta nad nekim koji ga ne priznaje (Anerkennung). Podrazumeva se imanentna kritičnost ranije postavke i prema samorazvoju forme one socijalne akcije koja bi, upravljena na »opštu korist« bila ništa više od lajbnikovski usamljene monade među inima, i u ontološkim okvirima metafizike subjektivnosti vodila u pluralizam bez vrednosti. Adekvatno ocrtana svojom istorijom i stanjem postojeće stvarnosti, politika je potpuno nedovoljan uslov koegzistencije, a svedena na istorijski totalitet nauka – tehnika – tehnologija pod znakom epohe rada, ne pruža više (u optimističkoj varijanti) od praznih i apstraktnih etičkih postulata, kao garanciju o svojoj »brizi za čoveka«.

Da se naslutiti da bi ishodi veoma ozbiljnih diskusija u okviru teorija sistema (Luhman) i teorija komunikativnog delanja (Habermas), koje u racionalizaciji argumentovanja vide značajnu šansu za proširenje i produbljenje političke kulture kao oblasti univerzalnih zahteva, možda tek otvorili novi prostor za metafizički i filozofski pojam politike, čiji su horizonti, izgleda, prerano sagledani kao dovršeni.